

Demir Küçükaydın

Geleceği
Geçmişten
Geçmişı
Gelecekten
Kurtarmak

(2000'li Yıllar İçin Bir Manifesto)

köXüz

Yayımları

Geleceği Geçmişten, Geçmiş Gelecekten Kurtarmak!..

(2000'li Yıllar İçin bir Manifesto)

(Aşağıdaki denemeyi, 2000 yılı arifesinde *Lettre International* adlı derginin binyıl sonu dolayısıyla tertiplelediği "Geleceği geçmişten Kurtarmak? Geçmiş gelecekten kurtarmak?" başlıklı deneme yarışmasını vesile ederek, 150 yıl önce yazılmış *Komünist Manifesto*'ya bir gönderme olarak veya onu güncelleştirme niyetiyle yazmıştık. Daha sonra bu yazıyı "Denemeler" kitabına da almış ve onun başlığı olarak kullanmıştık. Aradan epey zaman geçti, yazıyı yazdığımızda çocuk olanlar şimdi ergin insanlar oldu ve kitap da artık bulunmuyor. Yılsonu vesilesiyle bu "Manifesto"yu bir kez daha yayınlıyoruz. 2014.12.30)

Evreni sayılar mı yönetiyor yoksa? Bugünkü modern – batı uygarlığının benimsediği takvime göre ikinci bin yılın bitişi, sanki ilahi bir sağduyunun kentleri nehirlerin ortasından geçirmesi gibi, tam da bir tarihsel dönemin bitişine denk geliyor. İnsanlık tarihinde eşi benzeri olmamış bir kırılma çizgisi, bir fay, aynı zamanda, tarihin bütünü göz önüne alındığında pek önemli olmayan on yıllık bir hata payıyla, şiddet ve acıyla dolu yirminci yüzyılın ve ikinci bin yılın bitişiyle çakışıyor.

Sayıların sihirli gücüne inanış, bütün antik uygarlıklarda görülür. Tek tanrılı dinler öncesi Mezopotamya, Mısır, Anadolu, Akdeniz uygarlıklar zincirinin son halkası eski Grek uygarlığında, Pisagorcular değil miydi evrenin hakiminin sayılar olduğuna inananlar. Bütün bu uygarlıklarda, diğerlerinin yanı sıra on ve katlarının daima özel bir anlamı olmadı mı?

Uzak Asya'ya giden ticaret yollarının destanı Bin Bir Gece Masalları'nın adında, bin sayısının büyümesine bir gönderme yok mudur?

Bu gelenek aslında bir doğu dini olan Hıristiyanlık aracılığıyla, Avrupa'nın geleneğine de geçmedi mi? Avrupa Orta Çağında, dünya tarihi, Yaradılış, Sel, İbrahim'in Dönemi, Davud'un Dönemi, Babil Esareti, İsa'nın Doğumu gibi her biri bin yıl tutan dönemlere ayrılmamış mıydı? Ve ilk bin yılın sonunda, Avrupa Orta Çağında insanlar kıyameti beklemiyorlar mıydı, aynı dönemde doğu uygarlıkları yeni çiçeklenmelerini yaşarken ve örneğin İslam uygarlığı kendi takvimine göre ilk yüzyıllarındayken.

İkinci bin yılın sonunda, geleceği kendisinden kurtarmanın konu olduğu, binin büyümesine inanan geçmişin hiç mi izi yok bu yarışmada. Ve o geçmiş, kendisinden kurtarılacak gelecekte önce, üçüncü bin yılın kapısında karşımıza çıkıp, bizlere alaycı bir gülümsemeyle, kendisinden kaçılmayacak bir alın yazısı olduğunu hatırlatmıyor mu?

Üstelik bin yıl değişimiyle çakışan çağ değişimi, rakamların büyümesine inanan mistisizme ölümden sonra yeniden bir diriliş yaşatan koşulları besliyor.

Bütün uygarlıklar ve imparatorluklar, kendilerini ciddi olarak tehdit edebilen, bir maddi güce dayanan muhalefetlerle, gençliklerini solurken karşı karşıya gelirler. Ve bütün bu direnişleri öylesine şiddetle bastırırlar ki, artık gençlikleri bittiğinde, yatalak olduklarında, beyinleri skleroza uğradığında, ortada bu can çekişmeye, bu sürünüşe son verebilecek, ona bir merhamet atışı yapabilecek hiç bir güç kalmaz ortada. Silahlı ve isyancı partilerin yerini bir şeylerin değişebileceği inancının bittiği noktada mistik tarikatlar alır. Mistisizm çürümeye bir tepki ve kişisel düzeyde bir direnişin ifadesi olduğu kadar, bir uygarlığın çürüyüş döneminin de göstergesidir.

Spartakist ayaklanmasında Roma henüz gençliğini yaşıyordu. Spartakistlerin yenilgisinden sonra hiç bir güç Roma'yı öylesine tehdit edemedi. Roma'nın çöküşüne, bir tür mistik direniş olan Hıristiyanlık eşlik etti.

İslam uygarlığında da farklı olmadı. İlk bir kaç yüz yıl boyunca, bu uygarlık gençliğini yaşarken, aynı zamanda en güçlü halk ayaklanmaları, en güçlü kitlesel ihtilalcı mezhepler ortalığı kaplamıştı. Ama sonunda öylesine yenildiler ve ezildiler ki, memnuniyetsizliğin kendisini dışa vurabileceği tek yer mistik tarikatlar oldu. Bundan sonra İslam alemini sufi, mistik tarikatlar doldurdu

Eğer dışarıdan gelen "barbar" halklar olmasaydı, yatalak uygarlıklara ölüm vuruşu vurabilecek hiç bir güç kalmamıştı ortalıkta.

Modern batı burjuva uygarlığı da pek farklı bir yol izlememiş görünüyor. Ona karşı da en ciddi derinleşler ve tehditler, o tam da gençliğini yaşarken görüldü. 1848 devrimleri, Paris Komünü, Ekim Devrimi, Çin, Yugoslavya, Küba, 1968. Bütün bunlar ona gençliğini yaşadığı dönemde bir tehdit olarak tarih sahnesine çıktılar. Ama şimdi, artık tam da stabilize olduğu ve gençliğini yitirdiği dönemde, ona direnebilecek, ona bir tehdit oluşturabilecek hiç bir güç yok ortada. Mistisizm bir yeniden doğuş yaşıyor. Bizzat mistisizmin bu yayılışı, bir çağ bitişinin bir sonucu ve ifadesi değil mi?

Eski uygarlıklar çağında, dünyada uygarlıklar henüz bütün yeryüzünü uygarlaştırmamışken, o uygarlık alanlarının dışında "barbar" halklar vardı o uygarlıklara son verebilecek, tarihin Gordiyos düğümlerini kesebilecek İskender'ler, Cengiz'ler Attila'lar vardı. Ama Coca Cola'nın satılmadığı bir tek köy bakkalının bile kalmadığı bugünkü yeryüzünde, bu çürüyen batı uygarlığına son verebilecek hiç bir güç kalmamış görülüyor.

Ufo hikâyeleri, artık dünyada kalmamış, Gordiyos düğümünü çözecek, uzaylı "barbarlara" bir davet değil mi? Ama artık "barbarlar" gelmeyecek. Ve bu uygarlık, yeni bir bin yılla birlikte girdiği bu çağda, kendisine bir ölüm vuruşu yapacak cellâdı arayacak, bulamayacak; sürünmeye ve çürümeye devam edecek.

Bizzat bu yarışma sorusu bile, bu uygarlığın kaderinin bir sezisi, ondan kurtulmak için bir arayıştır. Geçmiş ve gelecek üzerine bin yıl bitişinin bu yarışma konusu da, tıpkı mistisizm gibi, bir çağ dönüşünün, yitirilmiş bir gençliğin lanetli damgasını taşıyor.

Antik uygarlıklarda, hele doğrusal ve geçmişten geleceğe doğru bir ok şeklinde bir zaman anlayışının egemen olmadığı ya da hiç olmadığı geçmişte, geçmiş, erdemin, yiğitliğin, üstün ahlaki niteliklerin egemen olduğu bir altın çağ, bir cennettir. Roma hep ilk döneminin özlemiyle yaşamadı mı? İslam'da Ergin Halifeler Dönemi hep bir ideal olarak kalmadı mı? Homeros destanları, geçmişe ve geçmişin kahramanlarına bir övgü değil midir?

Antik uygarlıklar, geçmişlerini yüceltirken pek de haksız sayılmazlar. O kahramanlık ve Erdem dolu dönemler, onların henüz uygarlaşmadıkları, kandaşlık ilişkilerinin egemen olduğu, sınıf bölünmelerinin ve zengin fakir farkının uygarlıktaki gibi uçurumlarla ayrılmadığı bir döneme denk düşer. Antik uygarlıkların geçmişi yüceltişlerinde ve şimdiyi bir çürüme olarak görmelerinde gerçekçi ve dürüst bir yan vardır.

Geçmişin özlemle anıldığı antika uygarlıkların çürüme çağlarında dahi, geçmişten geleceği ve şimdiyi kurtarmak diye bir sorun düşünülemezdi bile.

Modern burjuva uygarlığı, henüz gençliğini soluduğu dönemde, geçmişi bu şerefli yerinden alıp, eski Greklerin analık hukukundan babalık hukukuna geçerken, kadın tanrıları karanlıklar alemine itmesi, kötü ve korkunç olarak tasvir etmesi ve alt duruma geçirmesi gibi, lanetliler ülkesine yolladı.

Geçmiş bir enkazdı, bir harabeydi; gelecek bir hazine. Geçmiş, kaçırılmış fırsatlardı insanlığın; gelecek olanaklar. Geçmiş kendisinden kurtulmaya çalışılan bir egemen, ezen; gelecek, geçmişin esaretinden bizler tarafından kurtulmayı bekleyen bir kurban. Geçmiş cehennemdi, gelecek cennet. Geçmiş bir geceydi, gelecek gün. Geçmiş, yer altının, ölümler ülkesinin tanrısı Osiris'di, gelecek güneşin ve ışığın tanrısı Ra. Geçmiş, masalların kötü kalpli kraliçesiydi, her sabah aynasına, benden güzeli var mı diye soran ve kendinden güzeli yok eden. Gelecek uyuyan güzel.

Modern burjuva uygarlığı da, geçmişi lanetlerken pek haksız sayılmazdı, eski uygarlıkların geçmişi överken oldukları gibi. Modern uygarlık, çürüyen antik uygarlıkların humuslandırıldığı topraktan birdenbire çıkan bir mantar gibiydi. O Çin'den Atlas okyanusuna kadar bir şeridi kaplayan binlerce yıllık uygarlıklar zinciri artık tam bir çürümeyi ifade ediyordu. Bu çürüme içindeki eski uygarlıklar, kendilerinin kahramanlık, yani uygarlık öncesi, uygarlık eşiği dönemleri kadar olsun, bir ideal ve örnek sunmaktan uzaktı modern kapitalist uygarlığa. Teknik ve bilimdeki gelişmeler ise tarihsel bir iyimserliği besliyordu.

Böyle bir dönemde, gelecek geçmişin veya şimdinin kendisinden kurtarılacağı bir şey olarak tasavvur bile edilemez, böyle bir soru akla gelemezdi.

Ancak, şu "*kısa yüzyıl*"da, şu "*aşırılıklar yüzyılı*"nda (Hobsbawm) insanlığın yaşadıkları, geçen yüzyılın geleceğe ilişkin bütün hayallerini gömdü. O çok umut bağlanan teknik, insanlık tarihinde eşi görülmemiş katliam ve acıların da aracı olabiliyordu. Atom yeryüzünde canlıların bile var oluşunu tehdit ediyordu. Doğaya egemen olma onun dengesini bozuyor, canlı yaşamın şartlarını bile tehdit ediyordu. Üretimdeki onca artışa, üretkenlikteki müthiş yükselişlere rağmen, insanlığın büyük bölümü, eskisinden de daha kötü koşullarda yaşıyor, her gün geçmiştekinden daha fazla çocuk ölüyordu. Maddi refah bile, sağlandığı yerlerde insanlara binlerce yıl boyunca aranmış mutlulukları vermekten uzaktı. Yalnızlık, izolasyon, zamansızlık, yabancılaşma, ilişkilerin, boş zamanların metalaşması, şiddetin yükselişi çok daha aşılmaz sorunlar olarak insanın karşısına dikiliyordu. Bütün bunlar, Aydınlanma döneminin iyimser bir gelecek beklentisine ölüm vuruşu oldular.

Geçmişe anlamını veren gelecek hakkındaki beklentilerdir. Gelecek için umutları besleyen bir çağ, geçmişin algılanışını da değiştirir. Geçmiş, bütün olumsuzluklarına rağmen, mutlu bir gelecek için geçilmesi zorunlu bir aşama, geleceğin mutluluğu için bir kefarete, bir diyet, o mutluluk ülkesine giden zahmetli bir yol gibi görünür. Devrimler tarihin lokomotifleri olarak görünürler.

Ama gelecek umut ışığını yitirdiğinde, bir mutluluk ülkesi vaat etmez görüldüğünde, geçmiş, Tarih meleğinin gördükleri, hayata döndürmek istediği ölümler, yeniden birleştirmek istediği kırık parçalar, gelecek ise bu meleğin bir fırtına tarafından sürüklendiği yön olarak görülür. Ve gelecek sadece yeni yıkıntılar vaat eder. Devrimler, tarihin lokomotifleri değil, imdat frenleri olarak görünürler. (W. Benjamin)

Böylece gelecek yitirildiği için geçmiş de yitirilmiştir artık. Yeni bir çağa ve bin yıla insanlık

ne umut vadeden bir gelecek ne de özlem duyulabilecek bir geçmiş olmadan giriyor. Tam da bu ruh hali, bin yıl dönüşünün sorusunu belirliyor. Ancak geleceğin ve geçmişin yitirildiği bir çağın eşiğinde, geleceği ve geçmişi birbirinden kurtarmak akla gelebilir ve sorulabilir.

Ve o gelecek artık öylesine bir lanetle damgalıdır ki, sahneye yalnızca kendisi çıkamamakta, kendisine yönelecek şiddeti ve laneti biraz olsun azaltabilmek, saptırabilmek için, kardeşi geçmişin çirkinliğinin ardına gizlenmektedir.

Bu bağlamda, geleceği ve geçmişi birbirinden kurtarmak sorusu, felsefi kabuklarından ve imgelerden soyulduğunda, umut vadeden bir gelecek için, geleceği yeniden kazanabilmek için ne yapmak gerekir sorusundan başka bir anlama gelmez. Bu anlamda, programatik ve politik bir sorudur. Bizzat kendisi bir programdır.

Sadece geçmiş ve geleceği mi yitirdik? Birde o geçmiş ve gelecek arasında, insan psikolojisi ve algılamasına göre üç saniyelik bir dönemi kapsadığı söylenen incecik bir zar gibi bir de şimdi var. İster bu psikolojik boyutuyla, ister çeşitli kriterlere göre tanımlanabilecek başka tarihsel ve sosyolojik boyutlarıyla bir de şimdi var.

Bir zamanlar sadece şimdi vardı. Augustinius, sadece şimdide yaşadığımızı ve bu şimdinin, *"geçmiş şeylerin şimdisi, şimdiki şeylerin şimdisi ve gelecek şeylerin şimdisi"* gibi boyutları olduğunu söylüyordu.

Parisli isyancılar, ebedi olmasını istedikleri an için saatlere kurşun sıkıyorlardı. Bugün ise ne saatleri yıkmayı ve onlara kurşun sıkılmayı düşünebilecek bir hayal gücümüz, ne de öyle durup ebedi olmasını isteyeceğimiz bir an var.

Bir bakıma geçmiş ve gelecek yok olmuş ortalığı şimdi ele geçirmiş durumda. Haberleri bir sprinter gibi okuyan spiker, hava raporunu hızla geçip giden bir bahar yağmuru gibi anlatan meteorolog, son liste başı parçayı, çalacağı müzikten daha hızlı bir tempoyla tanıtan Disk Jokey, gazetelerin başlıkları, geçip giderken görülen reklam afişleri, her şey, tarihsiz ve geleceksizce bir an için yaşıyor ve yok oluyor, buhar olup uçuyor. Tıpkı ömürleri saniyenin bile çok küçük bir bölümü kadar süren radyoaktif reaksiyonlar sonucu ortaya çıkan tanecikler gibi. Sanki gelecek ve geçmiş yok olmuş durumda, her şey şimdi için var. Bir şimdi diktatörlüğü hüküm sürüyor.

Ama şimdinin bu toplumsal egemenliği, kişi ve algılayışı açısından, şimdinin yitirilişinden başka bir şey değil. Hayat hiç bir zaman yaşanmamış, yaşanmayacak, tadına varılmamış şimdilerden oluşuyor. Her şimdi sadece bir sonraki randevu için var. Şimdi geleceğin bir hizmetçisi. Ama gelecekteki şimdilerde daha ötedeki bir geleceğin şimdileri. Bütün şimdi ve gelecek, daha hızlı, durmayalım düşeriz prensibine göre çalışan modern uygarlığın mihrabında kurban edilmiş durumda.

Bu anlamda, geçmişi ve geleceği birbirinden kurtarmak, şimdiiyi yeniden kazanabilmek demektir.

Ne gelecek, ne geçmiş ne de şimdi kaldı. Her şeyi yitirmiş bulunuyoruz. Yitirdiklerimiz bu kadarla kalsaydı gene iyiydi. Umutsuz bir geleceğin gölgesinin vurduğu bir tarih bile yok artık elimizde, tarihin yıkıntıları bile çalınıyor.

Modern toplumun tanrısı kar ise, dini ulustur. Tarihin gördüğü en etkili, en kanlı, en saçma

illüzyon olan, yalan olan ulus ve ulusçuluk, sadece yıkıntılardan oluşan bir geçmişi bile insanlığa çok görüyor, onu gizlice çalıyor.

Ulusların tarihi yoktur. Uluslar ve ulusçuluk, tıpkı bir vampir gibi, olmayan tarihini yaratmak için, kendi varlığını sürdürebilmek için insanlık tarihinin kanını emiyor, bütün tarihi kendisi gibi tarihsizleştiriyor.

Bütün uluslarda, şimdinin tarihi o ulusal devletin ya da o devlete yol açan hareketin tarihiyle başlıyor. Böylece bir yandan uluslar tarihsizliklerini örtük bir şekilde itiraf ederlerken, diğer yandan da geniş anlamıyla Şimdiyi de sadece bir ulusal ilkeye tabi kılarak ve indirgeyerek, insanlığın elinden kapıyor. Tarihin geri kalanı ise, yine ulusal oluşumların hazırlanışlarının tarihi oluyor. Tarihi olmayan uluslar bütün insanlık tarihini işgal ediyorlar.

Bütün ulusların tarihi yalanlar üzerine inşa edilmiştir. Tarih üzerine yazılan her şey o tarihsiz, o soysuza bir tarih, bir soy sağlamaya hizmet etmektedir. Bu en açık biçimde, şu an inşa halindeki ulusun, Avrupa ulusunun tarihinin inşasında görülebilir. İsa'dan, Eski Greklere, Haçlı Seferlerinden otuz yıl savaşlarına, hatta ikinci ve birinci dünya savaşlarının boğazlaşmalarına kadar bütün tarih, sanki Avrupa ulusunun oluşumu yolunda geçilmesi zorunlu aşamaları gibi ele alınıyor. Tarih, ulusların ve ulusçunun yağmasına uğruyor ve onun unsurları ulusal tarihlerin inşalarında kullanılıyor. Artık geçmiş, sadece ulusların ve ulusçuların prizmasından bakınca vardır. Başka bir geçmiş yoktur, uluslar tarafından çalınmıştır.

Bu anlamda geleceği geçmişten kurtarmak, geçmişi ulusların ve ulusçuluğun elinden kurtarmak demektir.

Fakat sadece gelecek hiç bir umut vaat etmediği için yitirmedik geleceği ve geçmişi; sadece dayanılmaz sürati, ticarileşmesi ve yabancılaşması yüzünden yitirmedik şimdiyi; sadece uluslar ve ulusçuluk çaldığı için yitirmedik yıkıntılardan ibaret bile olsa tüm insanlığın geçmişini; ama aynı zamanda, unuttuğumuz için de, unutturulduğu için de yitirdik.

Her hatırlama aynı zamanda başka bir şeylerin unutulması, unutulmaya terk edilmesidir; her olayın öne çıkarılışı, başka bir olayın arda itilişidir; her en açık gibi görünen tartışma, tartışılmayana karşı bir susuş komplosudur.

Gerçek Tarih henüz yazılmamış olandır. Var olan tarih ezilenlere karşı bir susuş komplosudur. Tarih, galiplerin, üstün gelenlerin veya daha baştan üstün olanların tarihidir. Ve bu tarihte sadece iğrençlikler kalmaktadır. Uygarlıkların doğuşuyla birlikte, tarihi sadece iğrençlikler ve çöküş kaplamaktadır. Kahramanlık dönemlerinin tarihi kadar olsun, örnek alınacak bir erdem yoktur ortada. Böylece ezilenlere karşı bu komplo yüzünden insanlık da tarihinde örnek alacak hiç bir şey göremez olmakta; eski uygarlıklar kadar olsun, geçmişiyle barışık olamamaktadır. Geçmiş ezenlerin ve galiplerin tarihi olarak onlar tarafından yazıldığı için onurunu da yitirdi. Zafer sarhoşluğu içindeki modern batı uygarlığı, bu zaferini ebedi kılabilmek, başka olası bir dünyanın ve hayalin bütün anılarını hafızalardan silebilmek için, onun erdemli yanını unutup ve unutturuyor.

Tarih sadece Konsantrasyon kampları değildir ona karşı direnenlerdir de. Sadece savaşlar değildir; barış için savaşanlar, asker kaçaklarıdır; sadece uzlaşanlar, eyyam efendileri, teslim olanlar değildir; uzlaşmayanlar, direnenlerdir. Sadece galiplerin zafer arabasına bağladığı

yiğınların tarihi değildir; bir inancı sürdüren marjinal, küçük grupların da tarihidir; sadece kilisenin değil, Katarların da tarihidir; sadece engizitörler yoktur, engizitörlerin yaktığı ateşte yanarak ışık verenler de vardır; sadece çürüyen Abbasi ve Emevi halifeleri yoktur, Nesimi'ler, Hallacı Mansur'lar da vardır.

Tarihin bütün dikkati ve enerjisi, geçmiş üzerine bütün bildiklerimiz hep birinciler üzerine odaklanmıştır, diğerleri unutulmaya ve unutturulmaya terk edilmiştir. Ama onlar hep vardılar, varlar ve var olacaklar. Nasıl her şeylere kadir tanrı bir topal şeytanla baş edemez, onu yok edemez ise öyle. O şeytanların da bir tarihi var ve yazılmamış gerçek tarih, bizlerden çalınan geçmiş, o şeytanların tarihidir.

Bu anlamda geleceği geçmişten kurtarmak, o unutulmuş geçmişini hatırlamak, geçmişini erdemli ve yiğit yanını geri vermek, kazandırmak demektir. Tarihle barışmak demektir.

Bir an için geleceği bir yana bırakalım. Unutulmuş ve çalınmış bir geçmiş ve yaşamadığımız bir şimdi var. Geleceği geçmişten kurtarmak için, unutulmuşunu hatırlamak, çalınmışını geri almak, yaşanamayanı yaşayabilir olmak gerekiyor.

Unutulmuşunu hatırlamak, çalınmışını geri almak, yaşanmayan şimdiyi yeniden kazanabilmek için ne yapmak gerekiyor? Şimdiyi tekrar kazanmaktan başlanabilir. Niçin ve nasıl yitirildi şimdi?

Nedir böylesine ne insan biyolojisinin ne de doğanın ritmini takmadan, saatlerden saniyelere, saniyelerden nano saniyelere doğru, müthiş bir hızla hayatı kıyma eden. Zamanı çalan ve bizleri zamansızlığa mahkûm eden?

Eğer bir metanın değerini içinde yoğunlaşmış emek belirliyorsa, bunun tek ölçüsü de zaman ise ve ödenmemiş emek miktarı ölçüsünde artı değer ve kar artıyorsa ve ancak daha çok kar ettikçe ayakta kalabiliyorsa sermaye; sermaye ancak daha hızla devir ettiği takdirde, kar oranlarında bir yükseliş sağlanabiliyorsa; makineler ancak, durmaksızın ve en hızlı tempoyla çalıştıkları takdirde daha verimli oluyorlarsa, yani üretim sisteminin mantığı, kişilerin iradesinden ve isteğinden bağımsız olarak bunu gerektiriyorsa; bu nedenle bu modern batı uygarlığı durmayalım düşeriz, daima daha hızlı ve daima daha çok diye yazmışsa; zamanı ve şimdiyi yeniden kazanmak bu kara dayanan anarşik üretim, değişim ve tüketim sistemini yok etmeden mümkün olabilir mi? Ama bu sistemi yok etmek ise, kar yerine insanların ihtiyaçlarını; daha çok ve daha hızlı yerine; daha yavaş ve daha az yabancılaştırmış emekli zaman diyen; karı değil insanı merkeze koyan bir sistem kurmak; dokunulmaz kutsal, bugünkü batı uygarlığının temelini oluşturan özel mülkiyete dokunmadan olabilir mi? Şimdiyi, yeniden kazanmak, sadece sürat boyutuyla bile, batı uygarlığının temelini oluşturan modern sermayenin temellerini dinamitlemek demektir. Şimdiyi kazanmak biçimindeki bu masum istek, bu son derece insani arzu, bugünkü sistemin duvarlarına çarpıp zorundadır.

Ya o hızla geçen zamanın, yaşanmayan şimdinin içeriğine gelince; her şeyin metalaşması yol açmıyor mu insan ilişkilerindeki metalaşmaya, soğukluğa ve yalnızlığa; sadece üretken işgücü, artı değer üreten bir iş gücü önemli olduğu için değil mi, çocukların okul ve kreş gettolarında çocukluklarını yaşamadan, eski Çin'de kadınların ayaklarınının daha küçük yaşta kalıba vurulmaları gibi, sermayenin ve pazarın isteğine ve ihtiyaçlarına uygun formlara sokulmaları. Ve aynı nedenle kapatılmıyor mu, artık artı değer üretemeyecek olanlar yaşlılar

evi denen gettolara. Sırf daha yüksek kar oranları değil mi, böylesine akıl almaz süratle gerçekleşen teknik değişikliklerin nedeni. Ve o teknik değişiklikler, sadece henüz fiziksel bir yıpranmaya uğramadan, makineleri moral yıpranmaya uğratmakla kalmıyor, insanları, özellikle yaşlıları da modeli geçmiş makineler gibi çöplüğe atmıyor mu? Böylece çocukluk, gençlik ve yaşlılık, bir stres ya da gereksizlik duygusu içinde yaşanmadan yaşanıyor. Olgunluk ise, yani ücretli olarak çalışılan dönem ise, ya müthiş bir tempo içinde yabancılaşmış emek olarak, yani yaşanmamış bir hayat olarak, ya da onun yeniden üretimi için uyumak, yemek gibi işlerle geçiyor. Geriye kalan boş zamanlar ise, ticarileşmiş, soğuk, yalnız ve sevgisiz olarak uçup gidiyor. Bu sefaletin turizmden evlere, aşktan seksüel ilişkilere kadar daha nice yanından söz edilebilir.

İşin ilginç, bütün o "üçüncü dünya"nın sefaletinin, yani batı uygarlığının kasapları, manavları, bakkalları, hizmetçileri ve bordelleri olmaya mahkûm edilmelerinin nedeni, o fiziki yoksulluğun nedeni, şu batı uygarlığının çocukluğunu, gençliğini, yaşlılığını yaşayamayan, erginliğini ise yabancılaşmış emek ve onun yeniden üretimiyle geçiren, geri kalan küçücük boş zamanı da ticarileşmiş, soğuk ve yalnızlığa mahkûm olmuş çalışanlarının iş gücünün yeniden üretiminin fiyatını düşük tutmak ve dolayısıyla artı değer ve kar oranlarında yükseliş sağlamaktan başka bir şey değildir. Manevi olarak savunmaya bile değmeyecek bir hayat için, insanlığın dörtte üçünün ölüme ve acıya mahkûm edilmesi.

Fakir ülkelerdeki maddi ve zengin ülkelerdeki manevi sefaleti yok etmek isteyen her girişim, biraz olsun sorunun nedenlerine girdiği an karşısında, şu özel mülkiyete, kara, her şeyin metalaşmasına dayanan bugünkü batı uygarlığının temellerini görmek ve onlara yönelmek zorundadır. Bu yöneliş ise karşısında, şaşmaz bir şekilde sermayenin fiziksel gücünü ve baskı araçlarını bulur.

Ama hayal gücünü ve umudunu yitirmiş bir insanlık, bu durumun nedenini çok iyi bildiği ve gördüğü halde bu temellere yönelemiyor. Eleştirisinin sonuçlarından korkuyor, son sözünü yutuyor ve geriye adım atıyor. Bütün dünyadaki aydınlar, düşünce adamları, bu maddi ve manevi sefaleti her yönüyle, en sanatsal ve çarpıcı ifadeleriyle ele alıp anlatıyorlar. Ama nedenler konusuna gelince diller tutuluyor. Bu tutuluşun ardında, uygarlığın bu çürüyüşüne son verecek bir gücün görülmemesi yatıyor. Ortada bu tasvir ve eleştirilerin gerektirdiği çıkarsamaları yapmak için cesaretlendirici bir güç yok. O zaman da umutsuzluk sonunda teslimiyete yol açıyor. Teslimiyet kendine saygının yitirilmesine yol açıyor. O zaman da unutmaya ve unutturmaya çalışıyor ve sistemin suç ortaklarına, kapolarına dönüşüyor. Kurbanlar cellâtlarının iş birlikçiliğine soyunuyor.

Niye mümkün olmasın, insan ihtiyaçlarına, doğanın ve insan biyolojisinin ritmine göre insanların özgürce ve demokratik olarak planladıkları bir üretim, değişim ve dağılım sistemi. İnsan bu kadar yeteneksiz midir? Bu insana güvensizlik değil midir? Yıkılmış, sözüm ona planlı denen bürokratik keyfilik ekonomileri bunun olanaksızlığının bir kanıtı olarak gösterilebilir mi? İnsanlık bu kadar yeteneksiz değildir. Ama bunun için önce hayal edebilmek, var olanın kader olmadığını, başka yollar da olabileceğini düşünmeye cesaret etmek gerekiyor. Ancak o zaman şimdiki yeniden kazanabiliriz.

Ya bizden ulusun ve ulusçuların çaldığı geçmiş. Onu nasıl kazanabiliriz?

Daha iki yüz yıl kadar önce, kendilerini ulus olarak tanımlayan devletler, Atlas okyanusunun iki kıyısında, insanlığın çok küçük bir bölümünü kapsayan topluluklardan ibaretti. İnsanların büyük çoğunluğu için, ulusçuluğun anladığı anlamda bir ulustan olmanın bir anlamı yoktu ve böyle bir problem bile bilinmiyordu. Ama bu gün yeryüzünde, bir tek santimetre kare toprak kalmamıştır ki bir ulusal devlete dahil olmasın, bir tek bile insan yoktur ulusu olmayan. Ulusu olmayan bir insanı düşünmek, çağdaş hayal gücünü aşırı zorlamak olur, nasıl gölgesiz bir insan olamazsa, ulussuz da olamaz (E. Gellner).

Ama daha yakın zamana kadar insanlar için bir ulustan olmak, kültürel ya da soysal bir yakınlığı ifade etmekten başka bir anlam taşımazdı. "*Ulusal birimle, siyasal birimin çakışması gerektiği*" (E. Gellner) yolundaki ulusçuluğun anlayışı, akla bile gelmezdi, Bugün, şu ya da bu soydan, şu ya da bu aşiretten olmanın siyasal bir anlamı olmadığı gibi bir anlama sahipti bir ulustan olmak.

Belki bu uygarlığın gençliğini yaşadığı çağda insanlığın hayrına olmuş bu ulus ilkesi ve ulusçuluk, modern uygarlığın dini, globalleşen bir dünyada, sadece bir apartheid sisteminin dayanağı olabilir. Güney Afrika'da klasik apartheid biterken, dünya ölçüsünde bir apartheid sistemi kurulmuş bulunuyor. Yeryüzünün beyazları, Amerika, Avrupa, Japonya, Avustralya gibi ülkelerin ulusları, yeryüzünün siyahlarını, "Üçüncü dünya" denilen rezervuara hapsediyor. Amerika, Çin setti benzeri yüksek teknolojili duvarlar örüyor, Meksika'nın kuzeyine, Benzerini Avrupa başka biçimlerde Asya'nın Batısına ve Afrika'nın kuzeyine yapıyor. Rezervuara hapsedilenler ve rezervuar yapılan alan öylesine büyük ki, bu duvarların bir rezervuarın etrafındaki çitler olduğunu kavramak için hayal gücünü zorlamak, anlayışlarda bir Kopernik devrimi yapmak gerekiyor.

Örülen duvarlar, beyazların etrafına değil, siyahların etrafına örülmektedir, ama bu siyahlar öylesine büyük ve çoktur ki, ilk bakışta bu görülememektedir. Bu rezervuar koskoca bir hapishanedir ve oradan artık kimsenin kaçmasına müsaade edilmemektedir. Kaçmaya kalkanlar, ya hapishane yapılmış adalardan kaçmaya kalkanlar gibi, nehirlerde ve denizlerde boğulmakta, balıklara yem olmakta, ya da dağlarda donmakta, ya da duvarlara takılıp kalmaktadırlar. Bu hapishanenin sahibi beyazlar ise, turist olarak iş gücünü daha ucuza yeniden üretmek için, istedikleri zaman oraya girip çıkabilmekte ya da politikacı ve iş adamı olarak, istedikleri zaman ve biçimde bu hapishaneyi kontrol edebilmektedirler. Beyazların idare binasına ise sadece hapishanedeki iş birlikçilerinin çıkma hakları oluyor. Bazen de idare binasının bazı temizlik gibi bazı ihtiyaçları için bazı siyah mahkûmların orada bir parya olarak çalışmasına müsaade ediliyor. Bu sistemin bir tek adı vardır: apartheid. Ama ulus ilkesinin ve ulusal devletlerin egemenliği, bunun sorgulanmasızca kabul edilmişliği, bir ırkçılık olduğunun görülmesini engelliyor. Ulus ve ulusçuluğa son verilmeden ise bu apartheid sistemi yok edilemez.

Ama bu sistem, ulus ilkesine ve ulusal devletlere dayandığı ve artık insanlık, ulusun dışında bir varoluş tarzını unuttuğu ve hayal bile edemediği için, bu sistemin kurbanlarınca, yani siyahlarca bile, sistemin korkunçluğu, akıl ve insanlık dışılığı görülemiyor ve bir itiraz getirilemiyor. Gerçekliğin tam bir kavranışı ancak hayallerin aynasında olabilir. Bu nedenle, sistemin kurbanlarının bile önce hayal görmeye bunun için de hayal gücüne ihtiyacı var.

Batı uygarlığı, bir yandan globalleşir ve globalleşmeden söz ederken, sermaye ve karlar ve mallar hiç bir sınır tanımadan dünyanın her yerine kolaylıkla geçebilirken iş gücünün ve

insanların serbest dolaşımının önüne koyulan ulusal devletin sınırlarının akıl ve insanlık dışılığını gizlemek için, çok kültürlülük ya da etniklik diye bir yalan uyduruyor. Ama bu gizleme çabası, ulus ilkesine dayanan devletin gereksizliğinin de üstü örtük bir itirafından başka bir şey değildir.

Çok kültürlülük bir aldatmacadır, daha doğrusu, batı uygarlığının kendi kültür anlayışını, tanımını, diğer kültürlere dayatmasıdır. Diğer kültürlerin kültür anlayışlarının ve tanımlarının baskı altına alınmasıdır. Kültürel olan bu tanımda, siyasi anlamı olmayandır. Yemektir, örneğin, giyimdir, günlük hayata ilişkin kimi alışkanlıklardır, konuştuğunuz dildir. Ama biri çıkıp, benim kültürümde devlet yok, benim kültürümde bir ulustan olmak diye bir kavram yok, benim kültürümde saniyeler dakikalar yok, benim kültürümde özel mülkiyet yok, benim kültürümde polis yok, benim kültürümde mahkemeler yok diyemez. Bunları dediği an, çok kültürlülük efsanesi biter, söyleyen soluğu caza evinde ya da tımarhanede alır. Çok kültürlülük, ulus ilkesine dayanan devletleri kurtarmak için çıkarılmış, batı uygarlığının kültür anlayışının diktatörlüğüdür.

Avrupa uygarlığının kültür karşısındaki tutumu, dinler karşısındaki tutumuna benzer. Bu uygarlıkta din, kişinin bir vicdan ve inanç sorunu olarak tanımlanmış ve en ideal biçimlerinde tümüyle politik alanın dışına itilmiştir. Ama bu aslında, diğer dinlerin din anlayışları üzerinde bir diktatörlüktür. Örneğin sıradan halk İslam'ı değil, politik İslam, ya da Şeriatın tanımladığı İslam, tıpkı ulusçuluğun, siyasal birimle ulusal birimin çakışmasını ön görmesi gibi, siyasal birimle din biriminin çakışmasını ön görür. Bu anlayış karşısında batı uygarlığının din anlayışı bir diktatörlüktür, ona izin veremez çünkü. Bunun tersi de doğrudur, politik İslam da, dini kişinin vicdan ve inanç sorunu olarak, politik alanın dışında anlayan yaklaşım üzerinde bir diktatörlüktür. Bunlar uzlaşmazlar. Aynı şekilde başka kültürlerin kültür tanımları karşısında da aynı durum vardır. Bir kültürün siyasal alan içinde gördüğünü, diğer kültür görmüyorsa, bunlardan birinin geçerliliği diğeri üzerinde diktatörlüktür. Çoğulculuk, çok kültürlülük, demokrasi, çok renklilik gibi kavramlar bu diktatörlüğü gizlemeye yarayan ideolojik araçlardır.

Ceza suçun cinsinden olmalıdır. Göze göz, dişe diş. Mademki batı uygarlığı, dini ve kültürü öyle tanımlıyor ve politik alanın dışına itiyor, ona da bu uygarlığın dini olan ulus ilkesine ve ulusçuluğa niye aynı ceza verilmesin? Batı uygarlığının ufkunun ötesinde başka bir uygarlığın hayali, işe, batı uygarlığının dini olan ulus ilkesinden başlamak zorunda değil mi?

Bugün dünyadaki bütün devletler, var olan ve var olmaya çalışan bütün devletler, hepsi, ulusal birimin politik birimle çakışması anlayışına göre kurulmuş bulunuyor. Tıpkı bir şeriat devletinde, dinsel birimle politik birimin çakışmasında olduğu gibi. Aslında bugün bütün dünya, ulus ilkesi açısından şeriat devletleri tarafından ele geçirilmiş bulunuyor. İnsanların dinsiz olma hakkı var ama ulussuz olma hakkı yok örneğin. Üç kişi bir araya gelip bir din ya da tarikat kurabilir ama bir ulus kuramaz. Çünkü ulusçununun ulus anlayışı, ulusal birimle siyasal birimin çakışmasını öngörür.

Ulusçuluğun ulus anlayışını kabul etmek için hiç bir neden yok ortada, aksine 80'li yılların başından beri, ulus ve ulusçuluk alanındaki anlayışında devrim yapmış kitapların hepsi, ulusçuluğun ulustan önce geldiğinin, varoluşu bakımından sınıflara değil örneğin dinlere benzediğinin kanıtlarıyla doludur.

Bu anlayışı reddetmek enternasyonalizmle de olamaz ve enternasyonalizm değildir.

Enternasyonalizm, ulusçuluğun ulus anlayışını reddetmez, dışlamaz, onu olduğu gibi kabul eder ona dayanır ve onu yeniden üretir. Onun içindir ki, yeryüzündeki ulusların çoğunu enternasyonalistler yaratmışlardır. Ulusun ne olduğunu ulusçulardan öğrenemezsiniz derler, enternasyonalistlerden de öğrenemezsiniz.

Tıpkı tanrısızlık ya da dinsizlik gibi, ulussuz olma hakkını savunan bir anlayış ki bu anlayış otomatik olarak siyasal olanla ulusal olanın çakışması gerektiği anlayışını reddetmek zorundadır, ulusların ve ulusçuluğun mezar kazıcısı olabilir. Böyle bir anlayış, ulusu siyasal alanın dışına iterek, isteyene istediği ulusu kurma, girme, çıkma, ulussuz olma hakkını sağlayabilir. Ulus kişisel bir seçim, din gibi bir inanç sorunu veya tıpkı, bugün kültürün tanımlandığı gibi bir kültür sorunu olur.

Elbette böyle bir yaklaşım, ulusal olanla politik olanın çakışmasını reddeden ve ulusal olanı, tıpkı daha iki yüz yıl önce insanlığın çoğunda olduğu gibi, politik alanın dışına iten yaklaşım, ulusçunun yaklaşımı üzerinde bir diktatörlüktür. Ama bugün bütün dünyaya egemen olan ulusçuluğun anlayışı da, diğeri üzerinde bir diktatörlük.

Ulusların bir araya gelip çok uluslu birlikler (Avrupa Birliği) ya da uluslar üstü (Birleşmiş Milletler) birlikler kurması, ulusçuluğu yok etmez, sadece güçlendirir ve görünmesini gizler, daha büyük ve güçlü olarak başka bir isimle yeniden üretir, ulusal olanla politik olanın çakışmasını sorgulamaz.

Ulusların aralarındaki çatışmaların, uluslar arasındaki yakınlaşmalarla; uluslar arası örgütlenmelerle; ulusçunun anladığı biçimiyle ulus ilkesini ret etmeyen, dışlamayan ama yeniden üreten mekanizmalarla kaybolacağı inancı çocuksudur ve hiç bir tarihsel tecrübe bunu desteklemez. Ulusçunun ulus anlayışını ret eden, onu dışlayan, onun üzerinde bir diktatörlük oluşturan, başka bir ilke ancak bugün insanlığı aphartheit sisteminden kurtarıp, ulusal çatışmalara son verebilir.

Bu, bir tarihsel analogiyle daha kolay anlaşılabilir. İslamiyet öncesi dönemde, insanlar Arap yarımadasında aşiretlere göre örgütlenmişlerdi. Geçerli ilke, soy kardeşliği, kan kardeşliği idi, tabiri caiz ise, siyasal olan kan ve soyla belirleniyordu. Muhammet, bu aşiretleri birleştirmeye, birleşmiş milletler ya da Avrupa birliği gibi, aşiret birlikleri ya da federasyonları gibi yollar denemedi, o kandaşlık ilişkisi ve ilkesinin yerine başka bir ilkeyi getirdi, kan kardeşliği yerine din kardeşliği. Ancak böylece her aşiretin içindeki din kardeşliği ilkesini kabul edenler, kan kardeşliği ilkesini kabul edenlere karşı başka bir ilkeyi dayattılar.

Diğer bir örnek, modern batı uygarlığının tarihinden verilebilir. Burjuvazi, ilk muhalefetini dinsel biçimler içinde örgütledi. Bu biçimler içinde kaldığı sürece, tüm insanlığı, tüm dinleri etkisi altına alabilecek bir uygarlık geliştiremezdi burjuvazi. Hıristiyanlığın hangi yorumunun daha doğru olduğu, bir Müslüman ya da bir Budist için hiç bir şey ifade etmez ve anlaşılmaz kalırdı. Burjuvazi, Muhammet'in aşiretler kardeşliği ya da federasyonu denememesi gibi, bir dinler birliği ve kardeşliği de denemedi. Burjuvazi, bütün antik uygarlıkların ve dinlerin dayandıkları ilkeleri dışlayan, geçersiz kılan ve onlar üzerinde bir diktatörlük oluşturan bambaşka bir ilke ile örneğin ulus ilkesi ile onlar üzerinde kesin bir zafer kazandı. Burjuvazi, bütün dinleri, antik uygarlıkları ve aşiretleri, tıpkı Muhammet'in bir zamanlar, din kardeşliği ilkesiyle yapabildiği, yani kardeşleri siperlerin karşı taraflarına sürebilmesi gibi, ulus

kardeşliği ilkesiyle, din ve kan kardeşlerini birbirine karşı sürüp ekonomik gücüne dayanan zaferini ideolojik olarak pekiştirebildi. Modern uygarlık, ancak, başka bir ilkeye dayanarak, her din ve kandaşlık birliğinin içinden yığın yığın gönüllü savunucular bulabildi.

Ulusçuluğun sonu da böyle olabilir. Ulus ilkesini ret eden, boş düşüren, onu dinlerle aynı kefeye ve gerçek yerine koyan bir ilke, bizden tarihi ve günümüzü çalan; insanlığın bir aphartheit sistemine mahkûm eden ulusal devletlerin sonunu getirebilir. Her ulus içinde, ulusal olanla politik olanın çakışması gerektiğini savunanlarla, bunun kişisel bir tercih sorunu olması gerektiğini savunanlar arasında bir bölünme olmadıkça ve ikincileri birincilere üstün gelmedikçe, çalınmış geçmişi yeniden kazanmak ve geleceği geçmişin lanetinden kurtarmak mümkün olamaz.

Modern uygarlığın dini ulusçuluk ya da onun heretik karşıtı enternasyonalizm, klasik dinler kadar olsun böyle bir eleştiri ve bakış karşısında dayanacak güçte değildir. O insan varlığına ilişkin temel soruları ne sorar ne de ona bir cevap arar. Sanıldığından çok daha güçsüzdür.

Burada bütün sorun bunun olabileceğini düşünmek, bunu hayal edebilmekte. Var olanın ufku dışından ona bakabilmekte.

O halde hayal görmeliyiz.

Ama hayal görmeyi bile unutmuş bulunuyoruz. Hayal görmeyi de unuttuğumuza göre, onu yeniden hatırlamak, sanki ağır bir ameliyat ve uzun bir yatalaklık döneminden sonra bir hastanın yeniden yürümeyi öğrenmesi gibi, hayal görme çalışmaları yapmamız, tembelleşmiş kasların itaatsizliğine son vermemiz, yol açtıkları acılara dayanmamız gerekiyor.

Tabakhane çalışan işçiler gibi burnumuz ufunetin kokusunu almaz olmuş durumda. O pislik kokusunu tekrar fark edebilir olmak için, önce temiz bir havaya gerek var. Bu temiz havayı ancak hayaller sağlayabilir. Ancak hayallerin ışığı altında gerçekliğin akıl ve insanlık dışılığı daha iyi görülebilir, onun daha derin bir kavranışına ulaşılabilir.

Herkes, kuyuya düşmemek için önüne bakıyor, kimse yıldızlara bakmayı aklından geçirmiyor bile. Kafalar yukarıya kaldırılrsa, kuyunun ağzı görülebilecek ve belki o zaman kuyudan çıkma çabasına girilebilecek. Hayallerin ufku olmaksızın gerçekliğin daha tam bir kavranışı olamaz.

Gerçekliğin hayallerin ışığında gerçekçi bir değerlendirilişi ise şunu gösterir: durum umutsuzdur. Öylesine umutsuzdur ki artık ciddi bile değildir.

Belki çoktan insanın var oluşunu sağlayan koşullar tahrip oldu geri dönüşsüzce. Bir gökdelenin tepesinden aşağı düşene yere çakıldığı ana kadar bir şey olmaz, belki insanlık bu durumda.

Paraşütün ipini çekecek, ya da uçuruma doğru hızla giden trenin imdat frenini çekecek bir güç de görülmüyor ortada. Tarihin tersinden açılan yumağının yol açtığı Gordiyos düğümünü kesecek, İskenderler de yok artık. Modern uygarlık bütün insanlığı kendi zafer arabasına bağlamış, geçmişi çalmış, unutmuş ve unutturmuş.

Yapılacak ilk iş, durumun böyle olduğunu görmektir, durum hakkında sahte umutlar ve hayaller yaymamaktır. Durumun umutsuzluğu görülmeli ve gerçeğin gözlerinin içine cesaretle bakılabilmeli. Gerçekliği görebilmek için hayal görebilmek; umutsuzluğu görebilmek için

gerçekçi olmak gerekiyor.

Hiç bir umudun ve kaybedecek bir şeyin olmaması; bunun görülmesi ve kabulü çok sağlam bir hareket noktası sağlar. Çok radikal ve eleştirel bir tutumun koşullarını sağlar. Bu radikalizm yine aynı ölçüde radikal; ne umuda, ne başarıya bir referans noktası olarak bakmayan bir ahlaki tavır alış gerektirir.

Ezen var ezilen var, galip var mağlup var, üstteki var, alttaki var, kadın var erkek var, siyah var, beyaz var. Bunlarda hep lanetlilerden yana olmak gerekir, hep öyle olmaya çalışmak gerekir; tarihin ve geleceğin, baskının ve sömürünün olmadığı bir dünya için bir olanak vaat edip etmediğinin önemi yoktur. Gişenin ve barikatın bu tarafında olmak, ahlaki bir ilke olmalı. İnsan hayatına anlam veren şey, onun amacıdır. Amaç ise, sömürsüz ve baskısız bir dünyaya ulaşabilmek için azami olanı yapmaktan başka bir şey olamaz.

Hayal gücüyle gerçekliğin rezaletinin kavranışı; gerçekçilikle umutsuzluğun kabulü ve umut ve umutsuzluğa bir anlam yüklemeyen ahlaki bir seçimle konumun belirlenişi.

Gerekçesini insanlığın umutsuz durumundan ve ahlaki bir seçimden alan böyle bir tavrın, bir zafer beklentisine bile ihtiyacı yoktur. Tarihte eğer ezilenlerin kurtuluşu yolunda zaman zaman bir parça ilerlemeler kaydedildiyse, bunlar zafer kazananlar değil, yenilenler sayesinde olmuştur. Kurtuluşa azami katkı, çoğu kez yenilgiyi gerektirmiştir, zaferi değil. Zaferi kazanan kilisenin değil, onun yaktıklarının, cadıların örneğin daha çok katkısı vardır insanlığın kurtuluşuna.

Bir zafer bile beklemeyen, umutsuz bur durumdan yola çıkan ve umudu bile olmayan bir tavır olabilir ancak umudun kendisi.

Kaos teorilerinde kullanılan bir metafora göre, Çin'deki bir kelebeğin kanat çırpışı, Amerika'da bir kasırgaya yol açabilir. Açar değil açabilir. Bu küçük küçücük de olsa bir olanaktır. O halde yapılacak iş bellidir. Çin'deki bir kelebeğin kanat çırpışı olmak.

Yaşanan tarih yaşanması zorunlu bir tarih değildir. Bugünkü tarih olası tarihlerden sadece biridir. Tarihin bugünkü yolunu zorunlu olarak kat ettiğine dair hiç bir kesin toplumsal yasa yoktur. Sadece toplum değil, doğa tarihi için bile geçerlidir bu durum. Daima başka olanaklar vardır.

Bugünkü evren, muhtemelen olası evrenlerden sadece biridir. Belki o başka olası evrenler bile var evrenimizin dışında. Ama bu fikir şöyle de ifade edilebilir. Eğer Big Bang'tan bu güne, evrenin tarihinin kaseti ya da filmi yeniden oynatılsaydı, aynı filmin görüleceğinin hiç bir garantisi yoktur. Bugünkünden bambaşka özellikleri olan başka yapı taşlarına dayanan bir evren olabilirdi.

Doğa tarihi için de geçerlidir bu durum. Hayatın doğuşundan beri filmini yeniden oynatmak mümkün olsa, bugünkü canlı türlerinin aynı şekilde olacağına dair hiç bir yasa ve garanti yoktur. Aksine, bizlere doğal evrimin kaçınılmaz sonucu gibi görünen insan "*bir rastlantı*"dan (S. J. Gould) başka bir şey değildir. Paleontoloji ve Jeoloji bunun yığınla kanıtını sunuyor.

Peki, aynı şey toplum için geçerli değil mi? Bugün yaşadığımız tarih, olası tarihlerden sadece biri değil midir? Kaset başından çalınsa, aynı müziğin dinleneceğinin bir garantisi ve zorunluluğu yoktur. Ve tarihin her anı, kasetin yeniden çalınabileceği bir başlangıç noktasından başka nedir ki?

09 Kasım 1998 Pazartesi

19:08:44